

Knjiga Slovenska

v

XIX. veku.

*

Vabilo na naročbo novega časopisa za mladost. Dolgo že čutilo živo potrebo, da bi izhajal za slovenske otroke poseben list, kakoršnega smo imeli v nekdanjem „Vedežu“, ki je prvi razširjal koristne nauke med našo slovensko mladino. Otroci, ki so brali nekdanjega „Vedeža“, so zdaj odrasli možje, katerih se mnogo odlikuje tudi na slovstvenem polju, a slovenski narod stoji zdaj med prvimi izobraženimi narodi v našem cesarstvu. Da bi tedaj slovenski otroci zopet imeli svoj časopis v poduk in zabavo, namenil sem se, o novem letu izdajati ilustriran časopis za našo slovensko mladino pod naslovom

„Vertec“,

ki bo donal v prijetnej mnogoverstnosti: kratke povestice podučnega in zabavnega zadržaja, zgodovinske, prirodoslovne in natoroznanske spise, pravlice, basni, zastavice, rebuse, številne naloge, otročje igre, pesmi in kolikor bode mogoče tudi muzikalne priloge. Ako pomislimo, da naši slovenski otroci radi beró, pa da ravno od naše mladine zavisí boljša in veselejša prihodnost naše domovine, radi bodo priznali vsi slovenski rodoljubi, da je zdravega in tečnega berila naše mladini neobhodno potreba, pa me bodo gmotno in duševno radi podpirali pri težavnem mojem podvzetju.

„Vertec“ bo izhajal za zdaj le po enkrat v mesecu in sicer 1. dné vsakega meseca na celej póli z najmanj dvema ali tremi podobami. Ako se pa število naročnikov toliko pomnoží, da bi bi bilo mogoče, list dvakrat izdajati v mesecu, rad bodem to storil pozneje itd. Ivan Tomšič, vrednik in izdajatelj.

Tovarš novi časopis „Vertec“ veselo pozdravlja in želí, da bi si ga naročili vsi prijatelji slovenske mladine, in da bi se tudi udomačil pri učencih v ljudskih in srednjih šolah. Bog daj srečo (str. 389)! — Danica: Dobro pomnimo „Vedeža“, ki je mladim in starim služil v poduk in razvedrilo, torej vošimo in serčno želimo, da bi „Vertec“ stopil v njegove stopinje in pa v toliko popolniši razmeri, kolikor smo od tistega časa že napredovali, posebno pa, da bi ljubo mladino našo v nravni čvrstosti olikoval (str. 403).

Kar „Vertec“ v vabilu obeta, to čvrsto spolnuje od leta do leta zmirom lepše in boljše. Na pomoč so mu prihiteli vrli učitelji, p. F. Stegnar, A. Praprotnik na pr. I—III: Dobri otrok, Pri jaslicah, Jezus otročji prijatelj (Po Šmidu), Tica in cvetlica (Pes.); Znamenite zgodbe iz vojske leta 1866. Sedem čudežev starih časov, Obljuba dela dolg, Strupena volčja črešnja, Labud, Bezeg, Klop pod lipo, ali: Kaj se je vse en dan na klopi godilo. Igra za otroke v enem dejanji (II. str. 62). P. Gros, nekoliko tudi J. Levičnik (IX) itd. itd.

Kaj in koliko je pisal vrednik sam, to se vse povedati ne more. Skladal je pesmice, spisoval povésti, prelagal iz hrvaščine, obdeloval z bratom zlasti prirodopisno — natoroznansko polje, razgovarjal se z dopisniki, jadikoval o stroških, kajti skromno je bilo število naročnikov, še skromnejše število plačnikov! Značil je spise svoje ali s celim imenom Ivan Tomšič, ali brez njega; časi s prvima črkama I. T., časi le z nekatero p. T., —č, —m—, —o— itd. Kažejo naj se tukaj spiski njegovi vsaj bolj znameniti!

Vertec. Časopis s podobami za slovensko mladost. Vredil in založil Ivan

Tomšič, učitelj na c. k. vadnici. Tečaj I. 1871. 8. 192. V Ljubljani. Tisk Egerjev. — Preljuba mladost! Danes zagleda Vertec pervikrat beli svet in te prav po domače pozdravlja. Bodi ga vesela! Prinašal ti bo dokaj nedolžne in koristne zabave, pa ti bo delal vesele in prijetne ure“ . . . Po nekterih besedah o nalogi lista in mladine sklepa ogovor vredništvo: „Bog dal, da bi nas to naše upanje ne go-ljufalo, potem bo Vertec dolgo živel in se čedalje lepše razcvetal Tebi mladina v poduk in zabavo, domovini pa v čast in slavo“. — Deček in jablana. Tri cvetlice. Vest. Drevesce (Pesmi). — V stvarjenji svetá se nam kaže modrost in vsemogočnost božja. Število devet. Pregreha ima žalostne nasledke. Miloščina donaša obresti. (Zgodovinska čertica). Blagi otroci so staršem edina tolažba v nadlogah. Želod. Hudobna mačeha (Narodna povedka) itd. — Z denašnjim listom je doveršil „Vertec“ prvo svoje leto. Dasiravno mu ni bila materijalna podpora tako obilna, kakor bi bilo želeti, ohranil se je vendar skozi vse leto ter je prinesel 48 večjih in manjših podob, štiri muzikalne priloge itd. (str. 192). — Tečaj II. l. 1872: Prisega v naravi. Vesele deklice. Tratica in lipa. — Prihod vesele pomladi. Mesec maj ali véliki traven. Ne zapustite ubogih sirot (Iz hervasčine prevel I. T.). — Zoper nepoklicanega kritikarja našega lista ne sprejemamo nobenih dopisov v Vertec itd. — „Vertec“ bo s prihodnjim letom spremenil nekoliko svoje lice in se bo posebno oziral na lepo in pravilno slovensko pisavo itd. (196). — Tečaj III. l. 1873 s sliko na čelu. Po iskrenem ogovoru do prijateljev slovenske mladosti pravi vredništvo: „Vertec“, ki dela v to sverho, da se ustanovi pozneje knjižnica za slovensko mladost, nastopi z denašnjim dnevom svoj tretji tečaj. Deržal se bode, kakor dosihdob odločno svojega načela, katero mu je, da na podlagi in v duhu kerščanske prosvete nagiba nežno našo mladost k vsému dobremu in plemenitemu, da jo napeljuje k

vsestranskemu napredku na duševnem in stvarnem polji, da v njenih mladih srcih gojí pravo ljubezen do domovine, da jo varuje in odvrača od vsega, kar bi jej bilo na njeno dušno ali telesno škodo, ter jo tako pripelje do krepostnega, poštenega in značajnega življenja. To je in mora biti cilj našemu listu . . . Bog z nami in njegova pomoč! Deček in tica. Koga ljubim. Vesela tovaršija. Červiček. Moja pesen. — Ognjena krogla (Povest). Večnost. Ubogi dijak. Veselje do rokodelstva. Cerkev sv. Petra v Ljubljani. Veliki četertek. Kriva prisega. Nunska cerkev v Ljubljani. Življenje na kmetih. Jezus prijatelj otrok. Nemirna vest. Na božični praznik. Nepokorščina se sama kaznuje. — Kakor na prvi, tako tudi na zadnji strani zatrjuje vredništvo, da „se strogo deržati hoče svojega starega načela, da bode „Vertec“ v duhu kerščanske prosvete v nežnih srcih naše mladine gojil ljubezen do Boga, do národa in deržave, ter do vsega, kar je v resnici dobro in plemenito itd.“ (str. 208). — Posebej je prišla v založbi J. Giontinita na svetlo knjiga:

10) Nazorni nauk za slovensko mladost. Obsega 30 barvanih tabélj na debelem popirji sè 380 podobami. Po slovensko razjasnil Ivan Tomšič, učitelj na c. k. vadnici v Ljubljani 1872. str. 353. — 11) Krištofa Šmid-a sto malih pripovedek za mladost. Poslovenil Ivan Tomšič. Z nekterimi podobami. V Ljubljani. 1872. 8. 144. Zal. J. Giontini (Novic. 222). — 12) Nova avstrijska mera in vaga. Knjižica slovenskim šolam v porabo. Spisal Dr. vitez Franjo Močnik. Poslovenil Ivan Tomšič. Na Dunaji l. 1873. I. nat. II. l. 1875 8. 63. Nat. K. Gorišek. V c. k. zalogi šolskih bukev. — 13) Poročilo o Dunajskeje svetovneje razstavi 1873. Spisal (nemški) Fr. Šolmajer, poslovenil Ivan Tomšič. Nat. Blaznik 1873. 8. 69. Zal. Kmetijska družba v Ljubljani.

L. 1872 vršil se je v Ljubljani prvi občni zbor ljudskih učiteljev, pri

katerem je Ivan Tomšič imel poménljiv govor: „Kako naj se slovénski učitelj za svoj stan izobražuje“ (Tovarš str. 321—344). Da se pa najpred temelj k vsemu našemu nadaljnemu izobraženju položi, predlagam slavnej skupščini sledeči dve resoluciji v pretres in posvetovanje: 1) Slovenski ljudski učitelji moramo imeti, kakor vsi drugi narodi v našem cesarstvu, slovénsko učiteljsko izobraževališče, v katerem se predavajo vsi po novejši šolskeji postavi predpisani predmeti v slovénkem jeziku. Nemški jezik naj se uči kot obligaten predmet. 2) V ta namen naj se naredi peticija do sl. ministerstva za nauk in bogočastje, in precej danes naj se izvoli odbor, v katerega se voli 5 udov učiteljskega društva, da to peticijo sestavi in odpošlje (Tov. str. 344 cf. 328—9).

Vertec, tečaj IV. l. 1874, uredil Ivan Tomšič, ima na čelu mило pesmico:

Za novo leto.

Pozdravljam Te, mladost premila!

Pozdravljam s celega serca,

Na vék naj bi Boga ljubila,

To prva želja je moja,

Za tem želim, naj bi ljubila

Predobre si roditelje,

Na starost jim v podporo bila,

Ki toliko za Te skerbe.

In tretja moja želja vroča

— Zapomni si jo, mlada kri —

Ti domovino priporoča,

Da ljubiš jo do konca dnij!

Posebej je zložil **I. T.** pesem: Veseli otrok pa Vesele počitnice. — V nevezani besedi: Poštenje in siromaštvo (Poslov.). Siromak Ivica (Iz herlaščine). Nova meterska mera in vaga (str. 14—144). Bog, vseh ljudij oče. Slike iz dunajske svetóvne razstave. Okróglica (rotunda). Vila. Očetova kletev. Na sveti večer (Po Smilji). — Tečaj V. l. 1875: Gugalica (Pes.). — Stari grad (Po Smilji). Podnebje. Morska ladija. Kamčatski pes (Po Brehmu). Avstrijsko-ogersko cesarstvo. Zbrana gomazen (Basen). V vseh bédah upaj na Boga (Po Smilji). — Sv. Višarje na Koroškem (s

sliko). Škof Slomšek, prijatelj otrokom (s sliko). Vile (Češka narodna pripovedka). Papež Pij IX (s sliko).

L. 1873. že obéta „Vertec“, da hoče ozirati se posebno na lepo in pravilno pisavo. L. 1874 pa je jel nagloma preminjati slovniške oblike ter sprejemati staroslovenske in sploh slovanske manj navadne besede. Fr. Levstik je celó v lastnih oddelkih preučeno razpravljal jezikoslovne stvari v listu za mladino (str. 65—195). To pa mnogim ni bilo po godu, češ, to je za učenjake, ne za otroke. Uredništvo se tu in tam izgovarja na pr.: Da so nekatere besede v našem listu pri vas neznane, to vam radi verujemo, ali po drugih krajih, koder naš „Vertec“ potuje, so zopet znane in mi moramo gledati, da večini naših bralcev ustrezamo (IV, 36) itd. Novice so odsvetovale take novotarije (nijsem, nejsem, nijmam, slabostij, baš itd.) l. 1874 str. 117: Prijazni pogovori z „Vertcem“. Naposled je uredništvo primorano dalo „Nekaterim gg. naročnikom v pomislek“: Mnogo naših čest. gg. naročnikov nam piše, da je jezik v „Vertcu“ sicer lep, čist in pravilen, a vendar otrokom in prostemu ljudstvu, ki ga tudi rado čita, nekako previsok in težko umeven. Zaradi tega želé nekateri naročniki, da bi se „Vertec“ deržal svoje prejšnje, slovénkemu ljudstvu bolj navadne pisave. — Uredništvo rado ustreže tej občnej želji čest. gg. naročnikov, ako je upati, da se potem „Vertec“ mnogo bolj razširi mej narod slovénki, osobito mej slovénko mladino, katerej je dakako v prvej versti namenjen. Prosimo, da nam o tej stvari objavijo še drugi prijatelji našega lista svoje odkritoserčno mnenje (V, 32). Tudi v tem V. tečaju je znati roka in pila Levstikova v pre mnogih odstavkih, zlasti v onih po staroruskem letopisu Nestorjevem. Mladino mika novina, in tako je uredništvo „Vertčevo“ za l. 1875 vabilo k naročbi v tej-le besedi: „Kedór naš list zná, vsak pristane, da smo storili vse, da bi se „Vertec“ odli-

koval ne samo po vnénjem lici, nego tudi po tvarini, katero donáša mladim čitateľjem, izpodbujáje k znanstvu in krepostim, k značajnosti in poštenosti. V tem težavnem poslu se nijsmo bali ni truda ni obilih troškov za lepe slike, s katerimi smo „Vertec“ krasotili vse leto. Baš tako in še trudoljubiveje hočemo delati po novem letu, ako nam dragi Bog zdravje učversti in od prijateljev nežne slov. mladine dá krepke podpore. „Vertec“ ostane še vedno to, v kar je odménjen, namreč: slovenskej mladini v poduk in zabavo. Zatorej si bodemo prizadevali, prinašati samo zdravo dušno hrano ter plemenito zabavo, a to v čistej in pravilnej besedi, da se mladina uže zgoda, privadi čistote svojega bogatega in krasnega jezika. V to blago naméro so nam uže najodličnejši rodoljubi obečali podporo. Skerbeti hočemo, da se bode „Vertec“ odlikoval z lepimi podobami tudi iz domačega, narodnega življenja itd. (str. 196). V tej dobi je prišla na svetlo:

14) Stenska tabla novih avstrijskih meterskih mer in uteži, vsled

vradnih podatkov po izvornih obrazcih c. kr. pervomerske komisije na Dunaji. Izdelal in zrisal Ernest Matthey-Guenet v Gradcu, poslovenil Ivan Tomšič, na prodaj pri Gerberju, v Ljubljani (Tov. 112) l. 1874. — 15) Gledališke igre za slovensko mladino. Izdaje in zalága Ivan Tomšič. Pervi zvezek. Star vojak in njegova rejenka. Poslovenila Barbka Höchelnova. V Ljubljani 1875. 16 str. 48. Tisk. Klein in Kovač (Vid. Vertec V. str. 59—112). — 16) Bibliografija slovenska. Slovensko knjigarstvo od začetka 1874. do konca 1875. leta (Letopis Matice Slovenske l. 1876) do 1890 itd. spisuje marljivo premnogim na hvaležno porabo. — 17) Prav tako je mnogim na korist in radost spisoval v Tovarišu XVI l. 1876: Šolarska knjižnica (str. 43—363). — V drugem natisu je na Dunaji prišla na svetlo l. 1875: Nova avstrijska mera in vaga. — L. 1876 je naučno ministerstvo za učne pripomočke v slovenskih ljudskih šolah privolilo: Nazorni nauk za slovensko mladost l. 1872. Zemlja (Globus) sè slovénsko terminologijo Iv. Tomšičevo.

Književnost.

Dijaški koledar za 1892. l. Izdala in založila »Narodna Tiskarna«. Cena 80 kr., po pošti 10 kr. več.

To je v nas Slovencih neka novost. Poleg navadne koledarske vsebine ima še na čelu sliko Miklošičevo s kratkim životopisom tega učenjaka. Tudi opis blagotvornega delovanja sv. bratov Cirila in Metoda se mu lepo poda. Umestno je tudi, da so navedene vse različne šole naše širne države, ker doslej čisto niti roditelji niti dijaki niso vedeli kam se dejati, ako je bilo treba po končani srednji šoli izven bogoslovja študije nadaljevati. Vender dveh šol, kateri sta tu našteti, ni več. Žensko učiteljsiše v Celovci je prenehalo že pred desetimi leti, še popreje je pa zaspala »Deželna gozdarska šola v Šneperku«. Jezik vseh spisov je izboren. Nadalje se v njem nahaja vse, česar treba vedeti dijaku in mnogo praznega prostora za beležke.

Ako se bode te vrste koledar udomačil, tako bi bilo za dijake koristneje, da bi se koledarski podatki

protestantov in grkov nadomestili rajši s podatki iz občé svetovne in avstrijske zgodovine, kakor tudi z letnicami znamenitih iznajdeb z imeni njihovih izumiteljev.

V občé pa se koledar sam dobro priporoča. *J. T.*

Srce. Spisal E. de Amicis, preložila I. Miklavčič. Založil J. Gioutini v Ljubljani. Tudi IV. zvezek ima mnogo lepe vsebine; najlepša pripovedka je pa brez dvoma »Od Apenin do And«. Vender ga pri nas ni učitelja, kateri bi dal učencem za mesečno domačo nalogo pisati 38 tiskanih stranij dolgo povest, kakor se baje godi na Laškem.

Sklepaje oceno vseh štírih zvezkov, rači priznamo, da so te pripovedke kakor ustvarjene za blaženje srca. A ker se je nadejati, da bode to delo doživelo drugi natis, takrat bi bilo dobro, da bi se isto prikrojilo še boljše našim razmeram. Nekaj se izpusti, nekaj prideni! Tako n. pr. pri nas ni te-le navade: »Zdajci stopi v sobo sluga in naznani, da je šola končana«.